

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/188224,Hanna-Budzynska-Instytucja-uznania-za-zmarlego-i-stwierdzenie-zgonu-w-swietle-ak.html>
17.03.2026, 04:42

Hanna Budzyńska: Instytucja uznania za zmarłego i stwierdzenia zgonu w świetle akt sądów grodzkich zasobu poznańskiego archiwum IPN

W pierwszej kolejności komuniści skupili się na doraźnym celu wymiaru sprawiedliwości - ukaraniu zbrodniarzy wojennych, osób współpracujących z okupantem niemieckim oraz „wrogów” nieprzychylnych nowemu ustrojowi. Jednak przed komunistycznym aparatem stało również wiele poważnych wyzwań o charakterze administracyjnym.

Odbudowa wymiaru sprawiedliwości i dostosowania jego funkcji do „ludowego” charakteru państwa była jednym z priorytetowych zadań stojących przed władzą komunistyczną po zakończeniu działań wojennych. Wiązało się to z wieloma, wymagającymi pilnej regulacji, aspektami dotyczącymi zmiany granic państwa polskiego, przywrócenia działalności sądów polskich przy uwzględnieniu ich służebności wobec społeczeństwa, czyli w praktyce – partii komunistycznej, będącej „wyrazicielem woli ludu”, restytucji kadr sędziowskich, a także dokończenia procesu unifikacji prawa powszechnego, zapoczątkowanego w okresie międzywojennym.

W pierwszej kolejności komuniści skupili się na doraźnym celu wymiaru sprawiedliwości – ukaraniu zbrodniarzy wojennych, osób współpracujących z okupantem niemieckim oraz „wrogów” nieprzychylnych nowemu ustrojowi, przesuając na dalszy plan uporządkowanie spraw z zakresu postępowania cywilnego. Unifikacja prawa powszechnego po II wojnie światowej była problematyką szczególnie istotną, ze względu na mnożące się w powojennej rzeczywistości kwestie z zakresu prawa materialnego, wprowadzające chaos w stosunkach cywilnoprawnych między podmiotami prawnymi.

Aby nie dezorganizować ciągłości prawnej komuniści, mimo koncepcji utworzenia sądów ludowych, utrzymali przedwojenną organizację wymiaru sprawiedliwości, która opierał się na Rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z 6 lutego 1928 r., znowelizowanym ustawą z 9 kwietnia 1938 r. (ustawa znosiła sądy przysięgłe i sędziów pokoju). Struktura sądów powszechnych składała się z sądów grodzkich, sądów okręgowych, sądów apelacyjnych oraz sądu najwyższego. Do czasu wytyczenia okręgów sądów, spowodowanych zmianą granic państwa polskiego, osobą kompetentną do tworzenia oraz znoszenia nowych sądów był Kierownik Resortu Sprawiedliwości, który decydował o przeniesieniu sędziów na inne miejsca służbowe.

Prawo o ustroju sądów powszechnych z 1928 r. zostało opracowane przez Komisję Kodyfikacyjną, niezależny organ, składający się z wybitnych specjalistów prawa.

Komisja Kodyfikacyjna pracowała nad stworzeniem jednolitego systemu prawa cywilnego, karnego, administracyjnego, wojskowego oraz pracy dla ziem wchodzących w skład państwa polskiego po I wojnie światowej. Komuniści nie uchylili ustawy powołującej Komisję Kodyfikacyjną, kontynuując jej pracę nad unifikacją prawa powszechnego. Rada Ministrów Tymczasowego Rządu 12 czerwca 1945 r. wydała uchwałę o uporządkowaniu i ujednoliceniu prawa powszechnego.

Wyznaczono stosunkowo krótki termin na opracowanie nowych projektów, ze względu na szybkie scalenie Ziemi Odzyskanych z macierzą. Prace nad unifikacją prawa powszechnego odbywały się w gronie prawników, skupionych w Departamencie Ustawodawczym Ministerstwa Sprawiedliwości. Praktycznie do końca 1946 r. udało się ujednolicić większość spraw z zakresu prawa cywilnego. Departament Ustawodawczy przekazywał opracowane projekty Ministrowi Sprawiedliwości, które po aprobacie były kierowane do Krajowej Rady Narodowej – samozwańczego ciała przedstawicielskiego i organu kontroli państwowej. Projekty, praktycznie bez większych poprawek, ogłaszano w formie dekretów.

► [Czytaj więcej na portalu przystanekhistoria.pl](http://przystanekhistoria.pl)